

СТАРАБЕЛАРУСКАЯ ЛЕКСІКА Ў ДЫСКУРСЕ ПМНІКАЎ ЛІТАРАТУРЫ БЕЛАРУСІ X – XVIII СТАГОДДЗЯЎ

С. К. Берднік

*Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт,
вул. Кальварыйская, 9, 220004, г. Мінск, Рэспубліка Беларусь,
berdnikslarhej@gmail.com*

Даследчыкі гісторыі беларускай мовы неаднаразова падкрэслівалі, што здабыткі старабеларускай мовы ў абмежаваным аб'ёме адбіліся ў сучаснай, у аснову якой леглі элементы народнай стыхіі. Аднак у некаторых апошніх мовазнаўчых працах праследжваецца больш цесная генетычная сувязь паміж гэтымі гістарычнымі перыядамі. Безумоўна, у першую чаргу такая сувязь выразней праяўляецца на лексічным узроўні.

Ключавыя словы: дыскурс; старабеларуская мова; помнікі літаратуры; лексіка.

OLD BELARUSIAN VOCABULARY IN THE DISCOURSE OF LITERARY MONUMENTS OF BELARUS OF THE X – XVIII CENTURIES

S. K. Berdnik

*Belarusian State University,
9, Kalvaryjskaya Str., 220004, Minsk, Republic of Belarus
Corresponding author: S. K. Berdnik (berdnikslarhej@gmail.com)*

Researchers of the history of the Belarusian language have repeatedly emphasized that the achievements of the Old Belarusian language were reflected to a limited extent in the modern language, which was based on elements of the folk element. But some recent linguistic works have traced a closer genetic connection between these historical periods. Of course, first of all, such a connection is more expressively manifested at the lexical level.

Key words: discourse; Old Belarusian language; literary monuments; vocabulary.

У артыкуле аналізуюцца лексемы з помнікаў літаратуры Беларусі, якія ў сучаснай беларускай літаратурнай мове вызначаюцца актыўнасцю ўжывання. Пры гэтым намі ставілася выключна мэта без аналізу паходжання прасачыць замацаванне старабеларускіх слоў, адрозных ад рускай лексікі, у сучаснай беларускай літаратурнай мове. Для даведак выкарыстоўваўся «Большой универсальный белорусско-русский, русско-белорусский словарь» А. М. Булыкі і Н. В. Паляшчук [1]. Зыходным матэрыялам для даследавання паслужылі тэксты з кнігі «Памятники литературы Беларуси X–XVIII веков» [2]. Пры гэтым спачатку падаецца слова ў старабеларускім тэксе, потым яго адпаведнік у рускай мове, затым тлумачэнне ўжывання. Для ўдакладнення значэння асобных слоў быў выкарыстаны «Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы» пад рэдакцыяй М. Р. Судніка і М. Н. Крыўко [3].

Прагнуць – рус. *жаждать*, ужываецца са значэннем *моцна жадаць*; **ужываць** – рус. *употреблять*, ужываецца са значэннем *выкарыстаць, прымяніць*; **звыклы** – рус. *привычный, обычный*, ужываецца са значэннем *звычайны, традыцыйны*; **немаўля** – рус. *младенец*, ужываецца са значэннем *малое дзіця*; **натхненне** – рус. *вдохновение, воодушевление*, ужываецца са значэннем *душэўны ўздым*; **моц** – рус. *крепость, сила*, ужываецца са значэннем *духоўная сіла, трываласць*; **згуба** – рус. *гибель*, ужываецца са значэннем *пагібель, знішчэнне*; **дзякаваць** – рус. *благодарить*, ужываецца са значэннем *выказваць падзяку*; **скруха** – рус. *скорбь, печаль* ужываецца са значэннем *туга, маркоты*; **памылка** – рус. *ошибка*, ужываецца са значэннем *няправільнасць у дзеяннях, паводзінах, думках*; **прабачыць** – рус. *простить*, ужываецца са значэннем *дараваць памылку*; **скарб** – рус. *сокровище, богатство*, ужываецца са значэннем *матэрыяльныя каштоўнасці*.

Прывядзем яшчэ некалькі прыкладаў са старабеларускіх тэкстаў з адпаведнікамі ў рускай мове без тлумачэнняў ужывання:

напрыклад – напрымер;

чытальнік – чытатель;

адраджэнне – возрождение;

учынак – поступок;

мець – иметь;

гвалт – насилие, крик, шум;

сведчыць – свидетельствовать;

адрадіць – возродить, восстановить, воскресить;

асобна – отдельно;

астатні – ostatniej, последний;
таварыства – товарищество, общество;
смак – вкус;
злучыць – соединить, срастить;
пачатак – начало;
вызначыць – определить;
захаваць – сохранить;
стан – положение, состояние;
належаць – принадлежать, подлежать;
злачынства – преступление, злодеяние;
перашкода – препятствие, преграда.

Зразумела, што ў помніках літаратуры Беларусі шмат лексікі агульнай з рускай мовай. У большасці гэта ўсходнеславянскія, агульнаславянскія словы і некаторыя запазычаныя. Такім чынам, ужо ў першых пісьмовых помніках старабеларускай мовы былі закладзены ўсе перадумовы для яе далейшага развіцця і шырокага выкарыстання ў розных сферах жыццядзейнасці тагачаснага грамадства.

Бібліяграфічныя спасылкі

1. Булыко А. Н. Белорусско-русский, русско-белорусский словарь / авт.-сост. А. Н. Булыко, Н. В. Полещук. 2-е изд. Минск : Попурри, 2008. 672 с.
2. Памятники литературы Беларуси X–XVIII веков / сост., лит. обраб. текста, пер. на рус.яз.: И. В. Саверченко / Минск : Беларус. Энцыкл. Імя П. Броўкі, 2013. 464 с.
3. Тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы: больш за 65000 слоў / пад рэд. М. Р. Судніка, М. Н. Крыўко ; афармленне А. М. Хількевіча. 4-е выд. Мінск: БелЭН, 2005. 784с.